

[คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู]: อุปลักษณ์เชิงวิพากษ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ
[COMMUNISM IS ENEMY]: Critical Metaphor Analysis in Luang -
Wichitwathakan Discourse.

อุมาวัลย์ ชาติไอยรานนท์^{1*}
Umawan Chart-iyaranont^{1*}

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

¹ Lecturer in Department of Thai, Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University.

* Corresponding author, E-mail: umawanchechang@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงวิพากษ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการเพื่อดูว่ามีการใช้มนุอุปลักษณ์อย่างไร ตามแนวคิดของภาษาศาสตร์ปริชานในการสนับสนุนและให้ข้อมูลเพื่อเป็นการโน้มน้าวใจให้กระทำให้บางสิ่งบางอย่างในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย คือ ปาฐกถาและคำบรรยายของหลวงวิจิตรวาทการ ผลการวิจัยพบว่าการใช้มนุอุปลักษณ์ที่สำคัญ คือ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] การใช้อุปลักษณ์ในลักษณะนี้เพื่อให้ผู้รับสาร ได้แก่ คนในชาติลุกขึ้นมาต่อต้านคอมมิวนิสต์ในการที่จะทำลายสถาบันหลักของชาติ การใช้อุปลักษณ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการยังสะท้อนให้เห็นหน้าที่ของอุปลักษณ์ที่สำคัญ คือ ด้านการถ่ายทอดความคิดในแง่ของการกำหนดมุมมองใหม่และการสื่ออุดมการณ์ชาตินิยมที่มีการปรับเปลี่ยนจากการขยายดินแดนของชาติในทศวรรษที่ 2480 มาเป็นการต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ในยุคถัดมา

คำสำคัญ: มโนอุปลักษณ์, วาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ, ชาตินิยม, คอมมิวนิสต์

Abstract

This research aimed to analyze the metaphor in critical in Luang Wichitwathakan Discourse to see how the use of conceptual metaphor, according to the concept of cognitive linguistics in support and how the information in a way to persuade to do something in the discourse of Luang Wichitwathakan. The data used in this research is speeches and lectures of Luang Wichitwathakan. It was found that the use of conceptual metaphor important is [COMMUNISM IS ENEMY]. Using the metaphor in this manner so that the receiver including the nation to rise up against the communists to destroy the institution of the nation. In addition, the use of metaphor in discourse of Luang Wichitwathakan also reflect the function of metaphor is important. The function of Ideational in terms of reconceptualization and ideology of nationalism that was modified from the national territory in the decade of 2480 against the communist threat in the next era.

Keyword: Conceptual Metaphor, Luang Wichitwathakan Discourse, Nationalism, Communism

บทนำ

อุปลักษณ์ หมายถึง การเปรียบเทียบของสองสิ่ง ได้แก่ แบบเปรียบเทียบ (Source Domain) และสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (Target Domain) ทั้งนี้ สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบต้องเป็นสิ่งที่อยู่ในวงความหมายต่างกัน และในการเปรียบเทียบนั้นอาจปรากฏสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือไม่ก็ได้ (Lakoff and Johnson, 1980)

การศึกษาอุปลักษณ์ตามแนวทางของภาษาศาสตร์ปริชาน เริ่มจากแนวคิดเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) ทั้งสองได้กล่าวไว้ในหนังสือ Metaphor We Live By ว่าอุปลักษณ์นอกจากเป็นการนำความหมายของคำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ยังสะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมที่ใช้ภาษานั้น ๆ ด้วย กล่าวคือ การใช้อุปลักษณ์มิได้เป็นเรื่องของการใช้คำเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิด สังคม อารมณ์ ความรู้สึก ชีวิตมนุษย์ ภาษา ธรรมชาติภาษา ซึ่งไม่ใช่เรื่องของจินตนาการ แต่เป็นเรื่องที่อธิบายได้อย่างเป็นระบบ มีเหตุผล หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เป็นระบบความคิดของคนในสังคม ซึ่งบอกให้รู้ว่าคนในสังคมที่ใช้ภาษานั้นมีระบบความคิดหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องหรือประเด็นต่าง ๆ อย่างไร เลคอฟและจอห์นสัน กล่าวว่าอุปลักษณ์หรือรูปภาษาที่เกิดจากการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบนั้นเป็นการเชื่อมโยงความคิดจากการใช้คำที่มีความหมายถ่ายโยง (mapping) จากวงความหมายหนึ่งไปอีวงความหมายหนึ่ง ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า อุปลักษณ์นั้นเป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมาย (mapping) ระหว่างสองวงความหมาย (Conceptual Domains) ซึ่งต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยเป็นการถ่ายโยงความหมายจากแบบเปรียบเทียบ (Source Domain) ถ่ายโยงไปยังสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ (Target Domain) ซึ่งจะเป็นความหมายใหม่ที่ต่างจากความหมายเดิมก่อนที่ผู้ใช้ภาษาจะมีการใช้ความหมายเปรียบเทียบ การใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบนี้จะนำไปอย่างอิสระโดยที่ผู้ใช้ภาษาไม่รู้ตัว และเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ

ชาร์เตอร์ลิส - แบล็ก (Charteris-black, 2005) จัดให้อุปลักษณ์เป็นกลวิธีทางภาษาในการโน้มน้าวใจผู้อ่านด้วย เนื่องจากอุปลักษณ์ช่วยเปลี่ยนวิถีที่เรามองเห็นโลก ดังนั้น จึงมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของเรากับสิ่งนั้น ทำให้เราได้มุมมองที่แปลกใหม่ต่างจากมุมมองเดิม ซึ่งการใช้อุปลักษณ์บางครั้งก็สื่อให้เห็นถึงความตั้งใจและอุดมการณ์ที่อยู่ภายใต้การใช้อุปลักษณ์นั้น

หลวงวิจิตรวาทการเป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีความรู้ความสามารถในหลากหลายด้าน และเป็นกระบอกเสียงสำคัญให้แก่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในการสื่ออุดมการณ์บางอย่างให้แพร่หลายไปสู่ประชาชน อาจเนื่องจากความเชี่ยวชาญในด้านการใช้ภาษาอย่างซาบซึ้งและกินใจ อีกด้านหนึ่งนั่นคือการมีตำแหน่งหน้าที่ที่ทรงเกียรติและเข้าถึงสามัญชนได้ทุกระดับชั้น ทั้งนักศึกษา นักเรียน และนักวิชาการ คือ ตำแหน่งอาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิในวิชาประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ฯลฯ ประธานกรรมการวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย อธิบดีกรมศิลปากร นักเขียนบทละคร นักแต่งเพลงรักชาติที่มีผลงานเป็นที่รู้จักนิยมแพร่หลาย ผลงานประเภทต่าง ๆ ของหลวงวิจิตรวาทการสามารถแพร่สู่ประชาชนทุกชั้นได้อย่างกว้างขวาง ทั้งทางวิทยุ หนังสือ ตำรา ละครเพลง ประกอบกับ ในสังคมไทยที่ผู้คนเชื่อมั่นในความถูกต้องของความคิดและความเห็นของผู้ที่อยู่แล้ว (กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร, 2519, น.164) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้วาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการสามารถก่อรูปและดำเนินไปได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่า การใช้นิอุปลักษณ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการมีลักษณะเป็นอย่างไร โดยใช้กรอบแนวคิดของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ รวมถึงศึกษาหน้าที่อุปลักษณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมหลวงวิจิตรวาทการตามแนวทาง

ของโกทลี (Goatly, 1998 อ้างถึงใน ฌัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2542) และชาร์เตอร์ส-แบล็ค (Charteris-black, 2005)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของมโนอุปักษ์ณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ
2. เพื่อศึกษาหน้าที่ของมโนอุปักษ์ณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ

สมมติฐานของการวิจัย

ถ้อยคำอุปักษ์ณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมหลวงวิจิตรวาทการสะท้อนมโนอุปักษ์ณ์เกี่ยวกับชาติ คือ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] ส่วนหน้าที่ของอุปักษ์ณ์ที่ปรากฏในวาทกรรมหลวงวิจิตรวาทการ คือ การถ่ายทอดความคิดและเรียงเรียงความ เพื่อนำไปสู่การโน้มน้าวใจในการต่อต้านคอมมิวนิสต์

กรอบแนวคิด ทฤษฎีของการวิจัย

ผู้วิจัยได้จัดแบ่งหัวข้อกรอบแนวคิด ทฤษฎีของการวิจัยเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ การศึกษาอุปักษ์ณ์ตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน การศึกษาอุปักษ์ณ์ในเชิงวิพากษ์ และการศึกษาหน้าที่ของอุปักษ์ณ์

การศึกษาอุปักษ์ณ์ตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน

การศึกษาอุปักษ์ณ์ตามแนวภาษาศาสตร์ปริชานเริ่มจากแนวคิดของของเลคอฟและจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) ทั้งสองได้กล่าวไว้ในหนังสือ Metaphor We Live By ว่าอุปักษ์ณ์นั้น นอกจากจะเป็นการนำความหมายของคำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ยังสะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมที่ใช้ภาษานั้น ๆ ด้วย กล่าวคือ การใช้อุปักษ์ณ์มิได้เป็นเรื่องของการใช้คำหรือภาพพจน์เท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิด สังคม อารมณ์ ความรู้สึก ชีวิตมนุษย์ เกี่ยวกับภาษา ธรรมชาติภาษา ซึ่งไม่ใช่เรื่องของจินตนาการ แต่เป็นเรื่องที่อธิบายได้อย่างเป็นระบบ มีเหตุผล ซึ่งบอกให้รู้ว่า คนในสังคมที่ใช้ภาษานั้นมีระบบความคิดหรือมีมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องหรือประเด็นต่าง ๆ อย่างไร

เลคอฟและจอห์นสันกล่าวว่า อุปักษ์ณ์หรือรูปภาษาที่เกิดจากการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบ นั้นเป็นการเชื่อมโยงความคิดจากการใช้คำที่มีความหมายถ่ายโยง (mapping) จากวงความหมายหนึ่งไป อีวงความหมายหนึ่ง ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า อุปักษ์ณ์นั้นเป็นกระบวนการถ่ายโยงทางความหมาย (mapping) ระหว่างสองวงความหมาย (Conceptual Domains) ซึ่งต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยเป็นการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทาง (source domain) ถ่ายโยงไปยังวงความหมายปลายทาง (target domain) ซึ่งจะเป็นความหมายใหม่ที่ต่างจากความหมายเดิมก่อนที่ผู้ใช้ภาษาจะมีการใช้ความหมายเปรียบเทียบ การใช้ภาษาในเชิงความหมายเปรียบเทียบนี้จะเป็นไปอย่างอิสระโดยที่ผู้ใช้ภาษาไม่รู้ตัวและเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

นอกจากนี้เลคอฟและจอห์นสันยังได้แสดงระบบมโนทัศน์ (Conceptual System) ของคนในสังคมที่ใช้ภาษาอังกฤษ ซึ่งในการอธิบายถึงอุปักษ์ณ์นั้น มิได้กล่าวถึงแต่เฉพาะถ้อยคำที่มีความหมายประจำคำแล้วนำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบเท่านั้น แต่ยังรวมถึงถ้อยคำที่นำมาใช้เป็นสำนวนด้วย ซึ่งถ้อยคำเหล่านี้จะเป็นมโนอุปักษ์ณ์ อาทิ อุปักษ์ณ์เรื่อง [TIME IS MONEY] (เวลาเป็นเงินเป็นทอง) ตัวอย่างเช่น

TIME IS MONEY

You're *wasting* my time.

This gadget will *save* your hours.

I don't have the time to *give* you.

How do you *spend* your time these days ?

That flat tire *cost* me an hour.

You don't *use* your time *profitably*.

I *lost* a lot of time when I got sick.

Thank you for your time.

(Lakoff and Johnson, 1980, p. 7-8)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า *wasting, save, spend, cost* และอื่น ๆ เป็นคำศัพท์ที่ทำให้เห็นว่า เวลาเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นเงินเป็นทอง การนำมาใช้ในการกล่าวถึงความคิดในลักษณะนี้สามารถสะท้อนให้เห็นมุมมองความคิดของผู้ใช้ภาษาได้ว่า เวลาเป็นเงินเป็นทอง นอกจากนี้ ยังมีอุปสรรคที่แสดงมโนทัศน์อื่น ๆ อาทิ คำที่มีความหมายบ่งบอกทิศทาง เช่น คำบอกทิศทางขึ้น-ลง เข้า-ออก หน้า-หลัง ซึ่งเรียกว่าอุปสรรคแสดงทิศทางหรือ Orientation Metaphors ซึ่งเลคอฟและจอห์นสันมองว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์พื้นฐาน การดำรงชีวิตของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น

[HAPPY IS UP, SAD IS DOWN]

I'm feeling up.

My spirits rose.

Thinking about her always give me lift.

I'm feeling down. I'm depressed.

(Lakoff and Johnson, 1980, p. 15)

จากตัวอย่างดังกล่าว ทำให้เราทราบถึงมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขและเรื่องทุกข์ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับประสบการณ์ทางกายภาพด้วย เมื่อเวลาที่มีความสุขเราจะนำมาเปรียบเทียบกับประสบการณ์ทางกายภาพที่ร่างกายเคลื่อนที่ในลักษณะ “ขึ้น” เมื่อเวลาที่เราเกิดความทุกข์เศร้าใจร่างกายของเราก็จะมีทิศทางที่ไปในทางลง ดังนั้น คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของทุกข์นั้นจึงเป็นคำศัพท์ที่เป็นคำบอกทิศทาง “ลง” ทั้งหมดนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า การใช้ภาษาในชีวิตประจำวันของคนเรานั้นอาจอยู่ในรูปของการเปรียบเทียบซึ่งอาจแตกต่างกันไปแต่ละสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาอุปสรรคในเชิงวิพากษ์

ชาร์เตอร์ส-แบล็ค (Charteris-black, 2005) ได้นำแนวคิดการวิเคราะห์อุปสรรคในเชิงวิพากษ์หรือที่เรียกว่า Critical Metaphor Analysis (CMA) ซึ่งเป็นวิธีการที่จะวิเคราะห์อุปสรรคโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ถึงความตั้งใจและอุดมการณ์ที่อยู่ภายใต้การใช้อุปสรรคนั้น เพราะมองว่าการใช้อุปสรรคนั้นสามารถโน้มน้าวใจผู้ฟังได้ และมีผลต่อการเปลี่ยนวิธีคิดและความเข้าใจของเราในการมอง

โลก ทำให้เราได้มุมมองใหม่ที่ต่างจากมุมมองเดิม¹ ซึ่งมีการวิเคราะห์ 3 ขั้นตอน ได้แก่

กรอบการวิเคราะห์ตามแนว Critical Metaphor Analysis

1. การตัดสินถ้อยคำอุปลักษณ์ (identifying) เพื่อจำแนกถ้อยคำอุปลักษณ์ออกจากถ้อยคำชนิดอื่น
2. การวิเคราะห์ห่มโนทัศน์ (interpretation) เพื่อดูว่าถ้อยคำอุปลักษณ์นั้นสะท้อนมโนอุปลักษณ์ในด้านใด
3. การอธิบาย (explanation) เป็นขั้นตอนในการอธิบายถึงความตั้งใจและอุดมการณ์ที่อยู่ภายใต้การใช้อุปลักษณ์นั้น

ผู้วิจัยจะใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงวิพากษ์ Critical Metaphor Analysis มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณ์

โกทลี (Goatly, 1998 อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2542) ได้จำแนกหน้าที่ของอุปลักษณ์ออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด 2) หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ และ 3) หน้าที่ด้านการเรียงเรียงความ ญัฐพร พานโพธิ์ทอง (2542, น.256-257) ได้สรุปหน้าที่อุปลักษณ์ไว้ตามแนวทางของโกทลี ดังนี้

1. เติมช่องว่างในคลังคำ หมายถึง ทั้งกรณีที่ไม่มีคำในภาษาเพื่อสื่อความคิดนั้น ๆ และในกรณีที่มีคำอยู่แต่อุปลักษณ์สามารถสื่อได้ดีกว่า
2. อธิบายความคิดที่เป็นนามธรรมและเป็นแบบจำลอง
3. กำหนดมุมมองใหม่
4. เป็นแนวเทียบเพื่อโน้มน้าวใจให้ทำหรือไม่ทำบางอย่าง
5. สื่ออุดมการณ์
6. แสดงอารมณ์ความรู้สึก
7. ช่วยในการตกแต่งหรืออำพราง
8. เป็นการกล่าวเกินจริง
9. สร้างความสนิทสนม
10. สร้างอารมณ์ขันและใช้ในการเล่นทางภาษา
11. ช่วยเรียงเรียงความ
12. บันเทิงคดีในฐานะอุปลักษณ์ช่วยสร้างโลกจินตนาการ
13. ช่วยให้จดจำ ทำให้โดดเด่น ใช้คำน้อยสื่อความได้มาก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยเพื่อเป็นแนวทางพอสังเขป ดังนี้

พิชญ์ บางเขียว (2544) ศึกษาภาษาแสดงอุปลักษณ์ในข่าวการเมือง โดยศึกษาจากข่าวการเมืองในหนังสือพิมพ์รายวัน โดยใช้กรอบทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน ผลการศึกษาพบว่า ถ้อยคำ

¹ ต้นฉบับภาษาอังกฤษกล่าวไว้ว่า “Metaphors move us because they shift the way that we understand the world and influence our feelings about it. ...It offers a way of looking at the world they may differ from the way we normally look at it and, as a results, offers some fresh insight. (Charteris-black, 2005)

อุปลักษณะที่พบในข่าวการเมืองเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ 1. รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับกีฬา 2. รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ 3. รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพืช 4. รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของ 5. รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับวิทยากรและการแสดง 6. รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการทำสงคราม ซึ่งการศึกษาถ้อยคำอุปลักษณะย่อมสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของสื่อมวลชนที่มีต่อการเมืองไทย

อุษา พงติชัยวิบูลย์ (2544) ศึกษาอุปลักษณะเรื่องการเมืองในภาษาไทยตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการคือ เพื่อศึกษารูปภาพที่นำมาใช้เป็นอุปลักษณะในข่าวการเมืองไทย และเพื่อศึกษามโนทัศน์ทางการเมืองของคนไทยจากรูปภาพที่นำมาใช้เป็นอุปลักษณะ โดยนำทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานมาใช้ในการศึกษาอุปลักษณะ และนำทฤษฎีการวิเคราะห์อรรถลักษณะมาใช้ในการวิเคราะห์หาค่าประกอบทางความหมาย ผลการศึกษาสรุปได้ว่าอุปลักษณะในข่าวการเมืองไทยมี 10 ประเภท

รัชนีญา กลิ่นน้ำหอม (2551) ศึกษาอุปลักษณะที่นักการเมืองใช้ตามแนวอรรถศาสตร์ปริชานและวจนปฏิบัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณะที่นักการเมืองไทยใช้ซึ่งสะท้อนมโนอุปลักษณะเกี่ยวกับการเมืองและวิเคราะห์หน้าที่ของอุปลักษณะที่ใช้ในวาทกรรมการเมืองประเภทต่างๆ โดยเก็บข้อมูลจากคำปราศรัยหาเสียง การอภิปรายเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล การสัมภาษณ์และรายการ “นายกทักษิณคุยกับประชาชน” ผลการศึกษาพบว่า อุปลักษณะที่นักการเมืองไทยใช้สะท้อนมโนอุปลักษณะ 9 มโนอุปลักษณะ และหน้าที่ของอุปลักษณะ 3 ด้านคือ ด้านการถ่ายทอดความคิด ด้านบุคคลสัมพันธ์ และด้านสัมพันธภาพ และพบว่ามีผลกับความคิดความเชื่อ 3 ประการ คือ การเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง ผู้นำเป็นที่พึ่งและประชาชนเป็นผู้พึ่งพา และสมาชิกราษฎรเป็นคนของหัวหน้าพรรค

กล่าวได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาอุปลักษณะมีมากมายหลายประเภท โดยใช้กลุ่มข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป แต่ผู้วิจัยเลือกเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาอุปลักษณะการเมือง ข่าวการเมือง นักการเมือง เพื่อให้เห็นแนวทางการใช้อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนความคิดของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อการเมือง และสนับสนุนแนวความคิดของเลคอฟและจอห์นสันในแง่ที่ว่าภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันล้วนมีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบและสามารถศึกษาระบบความคิดหรือมโนทัศน์ได้จากการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบนี้

บริบททางสังคม

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบริบททางสังคมไทยในช่วง พ.ศ. 2490 – 2504 เพื่อที่จะทำให้มองเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นและเข้าใจถึงกระบวนการที่ส่งผลต่อการผลิตตัวบทได้ดียิ่งขึ้น

หลวงวิจิตรวาทการมีบทบาทสำคัญในการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเมืองให้แก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งต้องการที่จะสร้างและค้าชูความไพศาลของชาติ โดยพยายามปลุกฝังให้กับประชาชนชาวไทย โดยอาศัยความสามารถทางด้านภาษาและความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการเป็นสำคัญ (กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, 2519, น.165) ในช่วงระยะเวลานั้นสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงและเผชิญปัญหา โดยเฉพาะในด้านภัยคอมมิวนิสต์ กล่าวคือ เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ประเทศไทยได้ตระหนักว่า ไม่ได้เป็นชาติมหาอำนาจดังนโยบายที่ได้ตั้งไว้ในช่วงก่อน²

² ในช่วงระยะเวลาทศวรรษที่ 2470-2480 คือ การสร้างชาติไทยโดยใช้แผนการรวมเผ่าไทย

ประเทศไทยต้องเผชิญกับการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์รุนแรงขึ้น ประกอบกับ สถานการณ์ต่างประเทศในช่วงทศวรรษ 2490-2500 เป็นช่วงคาบเกี่ยวในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่สองซึ่งไม่เป็นที่น่าวางใจ เพราะลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังก่อตัวในประเทศจีน ทำให้เกิดสงครามระหว่างรัฐบาลจีนและจีนคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้นลัทธิคอมมิวนิสต์ยังแพร่สะพัดและแทรกแซงเข้าไปในประเทศต่าง ๆ ทางเอเชียอาคเนย์ เช่น เกาหลี เวียดนาม ลาว และเขมร ทำให้บ้านเมืองระส่ำระสาย ดังนั้น หลวงวิจิตรวาทการจึงได้ดำเนินการเพื่อต่อต้านลัทธินี้อย่างจริงจัง โดยการเขียนหนังสือเพื่อต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ทั้งได้บรรยายในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้เห็นการขยายตัวของลัทธินี้และผลกระทบที่มีต่อชาติไทย เพื่อให้เห็นว่าคอมมิวนิสต์จะเข้ามาทำลายสถาบันหลักของชาติ ดังนั้น ในช่วงนี้หลวงวิจิตรวาทการจึงมุ่งสร้างความศรัทธาในใจคนไทยต่อสถาบันสำคัญของชาติไทย และสถาบันที่ได้รับการเน้นให้เป็นสถาบันหลักหรือสถาบันสูงสุดของชาติมีเพียงสองสถาบัน คือ สถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันพุทธศาสนา โดยเห็นว่า การทำให้คนไทยยึดมั่นสถาบันทั้งสองนี้จะทำให้คนไทยต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเข้มแข็งขึ้น ดังที่หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวว่า

“ ต้องต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และต่อสู้กับคอมมิวนิสต์อยู่เสมอ เนื่องจากมีสถาบันอันแน่ใจว่า ถ้าหากคอมมิวนิสต์เข้ามาจะต้องสูญเสียสถาบันนั้น ๆ ไป เช่น การปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์ศาสนาที่เคารพบูชา จารีตประเพณี อดมคติและวิถีชีวิตหลากหลายอย่างที่อยากจะรักษาไว้”
(ปาฐกถาเรื่องโลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์, 2504 น. 739)

วิธีดำเนินการวิจัย

อุปลักษณะที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษานี้รวบรวมจากปาฐกถาและคำบรรยายของหลวงวิจิตรวาทการซึ่งได้รับการตีพิมพ์แล้ว ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. พ.ศ. 2490 – 2504 รวมทั้งสิ้น 38 เรื่อง สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาปาฐกถาและคำบรรยายประเภทเดียว เนื่องมาจากผลงานของหลวงวิจิตรวาทการมีหลากหลายประเภท ทั้งในด้านวิชาการ เช่น ปาฐกถาและคำบรรยาย บทความ และสารคดี ส่วนในด้านบันเทิง เช่น นวนิยาย บทเพลง หรือบทละคร และเนื่องมาจากงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้มุ่งเน้นการวิจัยเชิงปริมาณ เน้นการวิพากษ์ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมข้อมูลจากปาฐกถาและคำบรรยายประเภทเดียว เนื่องจากเป็นผลงานที่เผยแพร่ไปสู่คนหมู่มาก ในลักษณะการบรรยายตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของทางราชการ และบางครั้งก็ยังมีออกอากาศผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยอีกด้วย เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีอิทธิพลในยุคนั้น ทำให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะของความเป็นวิชาการมากกว่าประเภทบันเทิงคดี โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บรวบรวมและข้อมูล
3. วิเคราะห์ข้อมูล
4. สรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็นสองส่วน ส่วนแรก คือ มโนอุปลักษณะที่แสดงมุมมองของหลวงวิจิตรวาทการ และส่วนที่สอง คือ หน้าที่ของอุปลักษณะ

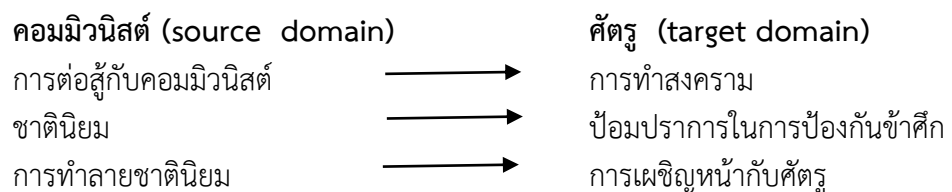
มโนอุปลักษณ์ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู]

เมื่อปริบททางสังคมเปลี่ยนไป คือ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง จอมพล ป. พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการพบว่าชาติไทยในช่วงนี้ไม่ได้เป็นมหาอำนาจในแหลมทองอย่างที่ปรากฏในช่วงแรก และชาติไทยได้เผชิญกับปัญหาใหม่ คือ ทศวรรษที่ 2490-2500 เป็นช่วงระยะเวลาที่ทั่วโลกกำลังหวนวิตกกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ทั้งในยุโรปเองรวมถึงเอเชีย ใน พ.ศ.2491 ก็เป็นการรบระหว่างจีนคอมมิวนิสต์และจีนก๊กมินตั๋งก็ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น และในที่สุดฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็ประสบชัยชนะในจีนแผ่นดินใหญ่อย่างเด็ดขาดเมื่อ พ.ศ.2492 หรือในเกาหลีเหนือเองพรรคคอมมิวนิสต์ก็มีอำนาจ เป็นต้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2545, น.149) ดังนั้น จึงเป็นช่วงเวลาที่ประเทศอาณานิคมต่าง ๆ ได้มีขบวนการชาตินิยมในการที่จะกอบกู้เอกราชของตน เช่น พม่า อินโดนีเซีย อินโดจีน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544, น.466) ส่วนประเทศไทยซึ่งไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจ ก็ได้ใช้เรื่องของอุดมการณ์ชาตินิยมสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ เพราะมองว่าคอมมิวนิสต์จะทำลายสถาบันหลักที่สำคัญของชาติ คือ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏในแถลงการณ์คณะรัฐประหารในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ว่า

“คณะรัฐประหาร 2490...พร้อมใจกันเป็นเอกฉันท์กระทำการเพื่อนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับลงวันที่ 10 ธันวาคม 2475 กลับมาใช้ ทั้งนี้ เพราะเห็นว่าสถานการณ์ของโลกในเวลานั้นตกอยู่ในภาวะคับขัน และประเทศไทยก็มีความจำเป็นต้องต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”

(ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 71 เล่มที่ 68 อ่างใน สายชล สัตยานุรักษ์, 2545, น. 150)

หลวงวิจิตรวาทการเปลี่ยนแปลงแนวคิดชาตินิยมของตนเอง คือ ไม่เน้นการเป็นมหาประเทศอีกต่อไป แต่พยายามชี้ให้เห็นว่า ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่เป็นผลดีแก่ชาติเล็ก จึงมีการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ความรักชาติให้เหมาะกับชาติไทยซึ่งเป็นชาติเล็ก โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ที่กลายมาเป็น “ศัตรู” ของชาติแทน “ฝรั่งเศส” ทำให้หลวงวิจิตรวาทการหันมาใช้วิธี “สร้างลัทธิถือชาติให้ฝังเข้าในจิตใจของคน...ให้คนถือเหมือนศาสนา” ในการโน้มน้าวใจนี้หลวงวิจิตรวาทการได้ใช้อุปลักษณ์เพื่อต้องการสื่อความคิดบางอย่าง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สอดคล้องกันสามารถแสดงการเชื่อมโยงได้ดังนี้

ถ้อยคำอุปลักษณ์ที่สะท้อนมโนอุปลักษณ์ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] ปรากฏในข้อมูลดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง

ตามความคิดของข้าพเจ้าเห็นว่า วิธีการที่ดีที่สุดสำหรับจะต่อสู้คอมมิวนิสต์นั้น คือต้องช่วยสนับสนุนชาตินิยม เพราะในทางประวัติศาสตร์ คือตามเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้วก็ดี หรือในระบอบลัทธิเศรษฐกิจก็ดี ชาตินิยมกับคอมมิวนิสต์เป็นศัตรูกันจริง

(ผลของลัทธินิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 2502 น. 672)

ตัวอย่าง

...แต่ข้าพเจ้าเองก็ยังเชื่ออยู่เสมอว่า ชาตินิยมเป็นลัทธิเดียวที่สามารถจะต่อสู้ป้องกันคอมมิวนิสต์ได้ รวมความตามความคิดเห็นของข้าพเจ้าที่มาบรรยายในวันนี้ คือการต่อสู้ป้องกันคอมมิวนิสต์นั้น ไม่มีวิธีอื่นใดดีไปกว่าการที่จะสอนให้เราระลึกถึงชาติอยู่เสมอ

(ชาติกับศาสนา 2504 น.721)

ตัวอย่าง

...ความจำเป็นภายในประเทศนั้น ๆ เองบังคับอยู่ในตัวว่า จะต้องการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และต่อสู้กับคอมมิวนิสต์อยู่เสมอ เนื่องจากที่มีสถาบันอันแน่วแน่ใจว่า ถ้าหากคอมมิวนิสต์เข้ามาจะต้องสูญเสียสถาบันนั้น ๆ ไป เช่น การปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์ ศาสนาที่เคารพบูชา จารีตประเพณี อุดมคติและชีวิตหลายอย่างที่ยากจะรักษาไว้

(โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ 2504 น.739)

จากตัวอย่างทั้งหมดนั้นมีการเปรียบเทียบโดยใช้คำว่า ต่อสู้ ศัตรู ต่อสู้ป้องกัน ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในวงความหมายของสงครามมาใช้ในบริบททางการเมือง จึงแสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่าการต่อต้านคอมมิวนิสต์เปรียบเป็นการทำสงคราม เพราะทัศนะของผู้พูดต้องการที่จะสื่อว่าไม่เช่นนั้นแล้วสถาบันหลักของชาติจะต้องสูญเสียไป

ซึ่งจะเห็นได้ว่าทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการนั้น คือต้องการให้สนับสนุนชาตินิยม เพราะชาตินิยมจะเป็น “ป้อมปราการ” ที่สำคัญ เพราะในการทำสงครามป้อมปราการเป็นฐานที่มั่นในการป้องกันภัยจาก “ศัตรู” และก็เช่นเดียวกันหากสนับสนุนประเทศชาตินิยมก็จะเป็นการป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์ได้ดียิ่งดังจะพบได้จากถ้อยคำอุปลักษณ์คือ

ตัวอย่าง

ชาตินิยมเป็นพวกเดียวกับคอมมิวนิสต์กลัว ประเทศชาตินิยมเป็นป้อมปราการอันสำคัญยิ่ง สำหรับต่อสู้ต้านทานก็คิดกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์

(โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ 2504 น.729)

ตัวอย่าง

คราวนี้ประเทศเสรีนิยมทั้งหลายก็มองเห็นชัดว่า การไปโค่นประเทศใหญ่ชาตินิยมลงเสีย นั้น เป็นการทำลาย ป้อมปราการที่ป้องกันคอมมิวนิสต์

(นโยบายชาตินิยม 2503 น.687)

ตัวอย่าง

เมื่อได้ทำลายป้อมปราการอันเข้มแข็งสำหรับต้านทานกีดกันคอมมิวนิสต์ คือ ชาตินิยมเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นป้อมปราการแทนที่อย่างเข้มแข็งเหมือนชาตินิยม

(โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ 2504 น.743)

จากตัวอย่างดังกล่าวมีการใช้คำ *ป้อมปราการ* ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในวงความหมายของสงคราม ที่หมายถึงป้อมที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันข้าศึก เมื่อนำมาใช้ในบริบทการเมืองจึงแสดงให้เห็นว่า การสนับสนุนประเทศชาตินิยมเปรียบได้กับการมีป้อมปราการที่สำคัญในการที่จะต่อสู้กับคอมมิวนิสต์

เพราะหากเมื่อใดที่ไม่มีชาตินิยมแล้ว เมื่อนั้นก็จะเกิดผลเสียอย่างร้ายแรง ดังทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการที่มองว่า สถาบันหลักที่สำคัญก็จะหายไป เนื่องจากเป็นที่ทราบกันว่าลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นเป็นลัทธิที่กรรมสิทธิ์ทุกอย่างจะตกเป็นของรัฐ ฐานะของราษฎรจะเป็นเพียงลูกจ้างที่ทำงานให้กับรัฐ และการเข้ามาของลัทธินี้จะทำให้ไทยต้องสูญเสียสถาบันหลักที่เก่าแก่และอยู่คู่กับชาติไทยไปคือ สถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันพุทธศาสนา เพราะคอมมิวนิสต์มองว่าสถาบันทั้งสองล้วนเป็นสถาบันที่คอมมิวนิสต์มุ่งทำลายลง ดังปรากฏในถ้อยคำอุปโลกน์คือ

ตัวอย่าง

...ทั้งสองฝ่ายเริ่มรู้สึกในเมื่อปราบชาตินิยมลงไปแล้ว เสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์จะต้องเผชิญหน้ากันโดยตรง และฝ่ายเสรีนิยมก็จะเข้าใจมากขึ้นทุกทีว่าการเผชิญหน้ากับคอมมิวนิสต์นั้น จะร้ายกว่าการเผชิญหน้ากับชาตินิยมเป็นอันมาก

(โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ 2504 น.731)

จากตัวอย่างการใช้คำ *ปราบ* และ *เผชิญหน้า* ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในวงความหมายของสงคราม หากพิจารณาจากบริบทแสดงให้เห็นว่าการต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ก็เหมือนการทำสงครามที่จะต้องมีการปราบและการเผชิญหน้ากัน

ตัวอย่าง

เรามักกล่าวกันว่าคอมมิวนิสต์ไม่มีศาสนา คอมมิวนิสต์ทำลายล้างศาสนา ที่กล่าวเช่นนี้เพราะได้ทราบกันว่า เลนินผู้ก่อการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ในรัสเซียได้กล่าวประณามศาสนาทั้งหลายว่า ศาสนาเป็นยาเสพติดที่ให้โทษร้ายแรงแก่มนุษย์

(ชาติกับศาสนา 2504 น.706)

จากตัวอย่างการใช้คำ *ทำลายล้าง* ซึ่งก็เป็นคำที่ใช้ในวงความหมายของสงครามเช่นกัน เมื่อนำมาใช้ในการอธิบายถึงแนวทางในการดำเนินการของคอมมิวนิสต์ จึงแสดงให้เห็นการเปรียบว่าศาสนานั้นเป็นสิ่งสำคัญที่คอมมิวนิสต์มุ่งทำลาย เพราะเป็นสถาบันที่เป็นที่รวมจิตใจของคน

ตัวอย่าง

พูดกันตรง ๆ ในโลกปัจจุบันนี้ เป็นการยากเหลือเกินที่ฝ่ายโลกเสรีจะเอาชนะ คอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายรุกและโลกเสรีเป็นฝ่ายรับอย่างเดียว คอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายริเริ่มทุกอย่าง โลกเสรีเป็นแต่ฝ่ายคอยแก้ ไม่เหมือนสมัยที่ชาตินิยมกำลังรุ่งเรือง ซึ่งฝ่ายชาตินิยมมีทางเป็นฝ่ายรุกให้คอมมิวนิสต์ต้องเป็นฝ่ายรับ (โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ 2504 น.743)

จากตัวอย่างมีการใช้คำว่า *ฝ่ายรุก* และ *ฝ่ายรับ* อยู่ในวงความหมายของสงครามในลักษณะของ คู่สงครามที่มี 2 ฝ่ายที่ตรงกันข้ามกัน เมื่อนำมาใช้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบการต่อต้านคอมมิวนิสต์ เหมือนการทำสงคราม โดยมีคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายรุก และโลกเสรีเป็นฝ่ายรับ

การใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์จากตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงมโนอุปลักษณ์ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] ซึ่งแสดงให้เห็นทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการที่มองว่าคอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู ของชาติที่เราต้อง ตระหนัก เพราะจะเข้ามาทำลายความเป็นชาติและสถาบันหลักของชาติ

นอกจากนั้นการใช้อุปลักษณ์นี้ยังสะท้อนให้เห็นกรอบความคิดที่สำคัญ คือ เรื่องการแบ่ง “พวกเขา” กับ “พวกเรา” ที่ปรากฏในวาทกรรมหลวงวิจิตรวาทการในการสร้างคนอื่น เพื่อเน้นความ ผูกพันและความสัมพันธ์ของพวกเราให้เด่นชัดขึ้น พร้อมกับช่วยกำหนดท่าทีของ “พวกเรา” ซึ่งก็คือคน ไทยที่มีต่อ “คนอื่น” ในที่นี้คือ คอมมิวนิสต์ที่เหมือนเป็นศัตรูของชาติ เพื่อให้ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ระหว่าง “พวกเรา” กับ “คนอื่น” เป็นไปในวิถีทางที่เป็นประโยชน์ต่อพวกเรามากที่สุดด้วย (สายชล สัต ยานุรักษ์ 2545, น.165)

การใช้อุปลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็เพื่อต้องการสื่อแนวคิดที่สอดคล้องกับ “อุดมการณ์ชาตินิยม” (Nationalism) ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหมู่ชนที่มี ชาติพันธุ์เดียวกับตน ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะ รักษาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และเกียรติภูมิของชาติไว้ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544, น.71)

ตัวอย่างข้างต้นนั้นตามแนวคิดของของเลคอฟและจอห์นสัน มโนอุปลักษณ์ประเภทนี้คือ มโนอุปลักษณ์เชิงโครงสร้าง (Structural Metaphor) จะสังเกตได้ว่าในมโนทัศน์หนึ่ง ๆ จะมีมโนทัศน์ ย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งสิ้น โดยเป็นการนำรูป ภาษาที่สื่อถึงแนวคิดด้านต่าง ๆ ที่อยู่ใ้ในแวดวงความหมายต้นทางเกี่ยวกับมนุษย์มาใช้เพื่ออธิบายเกี่ยวกับ ชาติ ซึ่งเป็นแวดวงความหมายปลายทาง ถ้อยคำอุปลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่ปรากฏในวาทกรรม หลวงวิจิตรวาทการ ได้แก่ ศัตรู การทำสงคราม ป้อมปราการ และการเผชิญหน้ากับศัตรู เป็นต้น

หน้าที่ของอุปลักษณ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ

ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่ของอุปลักษณ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ คือ ทำ หน้าที่ ด้านการถ่ายทอดความคิด โดยการถ่ายทอดความคิด (Ideational) เป็นการอธิบายสิ่งที่เป็น นามธรรมหรือสิ่งที่อยู่ไกลตัวเรากับสิ่งที่ใกล้ตัวเราซึ่งมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า จะเห็นได้ว่าลักษณะเด่น ทางโน้ตทัศน์ของแบบเปรียบเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายและมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า จึงทำให้สื่อความหมาย บางประการได้ชัดเจนและเข้าใจยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์ลักษณะของอุปลักษณ์ในวาทกรรมของหลวง วิจิตรวาทการนั้นพบว่า ทำหน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิดซึ่งมี 2 ด้านย่อยดังนี้

1) กำหนดมุมมองใหม่ (Reconceptualization) เป็นการใช้อุปลักษณะเพื่อกำหนดมุมมองใหม่ที่ผู้ฟังอาจไม่คุ้นเคยหรือไม่เคยสังเกตมาก่อน เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจและเกิดมโนภาพของสิ่งที่ถูกเปรียบผ่านแบบเปรียบเทียบได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

2) สื่ออุดมการณ์ (Ideology) เป็นการใช้อุปลักษณะเพื่อสร้างและกำหนดระบบความคิดของผู้ฟัง เช่น ในภาษาญี่ปุ่นมีถ้อยคำที่สะท้อนมโนอุปลักษณะว่า [WOMAN IS COMMODITY] เนื่องจากผู้หญิงในสังคมญี่ปุ่นถูกมองว่าด้อยกว่าผู้ชาย เป็นเพียงสิ่งของจึงถูกใช้งานและครอบครองโดยผู้ชายดังตัวอย่าง

ตัวอย่าง

ตามความคิดของข้าพเจ้าเห็นว่า วิธีการที่ดีที่สุดสำหรับจะต่อสู้คอมมิวนิสต์นั้น คือต้องช่วยสนับสนุนชาตินิยม เพราะในทางประวัติศาสตร์ คือตามเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้วก็ดี หรือในระบอบลัทธิเศรษฐกิจก็ดี ชาตินิยมกับคอมมิวนิสต์เป็นศัตรูกันจริง

(ผลของลัทธิชาตินิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 2502 น. 672)

ตัวอย่าง

...แต่ข้าพเจ้าเองก็ยังเชื่ออยู่เสมอว่า ชาตินิยมเป็นลัทธิเดียวที่สามารถจะต่อสู้ป้องกันคอมมิวนิสต์ได้ รวมความตามความคิดเห็นของข้าพเจ้าที่มาบรรยายในวันนี้ คือการต่อสู้ป้องกันคอมมิวนิสต์นั้น ไม่มีวิธีอื่นใดดีไปกว่าการที่จะสอนให้เราระลึกถึงชาติอยู่เสมอ

(ชาติกับศาสนา 2504 น.721)

ตัวอย่าง

ชาตินิยมเป็นพวกเดียวกับคอมมิวนิสต์แล้ว ประเทศชาตินิยมเป็นป้อมปราการอันสำคัญยิ่ง สำหรับต่อสู้ต้านทานกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์

(โลกปัจจุบันในแง่ประวัติศาสตร์ 2504 น.729)

จากตัวอย่างมโนอุปลักษณะ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] ช่วยอธิบายให้เห็นถึงการเปรียบเทียบว่าการต่อต้านคอมมิวนิสต์เปรียบเป็นการทำสงคราม เพราะทัศนคติของผู้พูดต้องการที่สื่อว่าไม่เช่นนั้นแล้วสถาบันหลักของชาติจะต้องสูญเสียไป และต้องการให้สนับสนุนชาตินิยม เพราะชาตินิยมจะเป็น “ป้อมปราการ” ที่สำคัญ และก็เช่นเดียวกันหากสนับสนุนประเทศชาตินิยมก็จะเป็นการป้องกันชาติจากคอมมิวนิสต์ได้ดียิ่ง

จากตัวอย่างทั้งสามข้างต้นสะท้อนหน้าที่มโนอุปลักษณะด้านการถ่ายทอดความคิดที่ว่าคอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] ด้านหลักเพียงด้านเดียว และประกอบด้วย 2 ด้านย่อย คือ กำหนดมุมมองใหม่และสื่ออุดมการณ์ กล่าวคือ ช่วยกำหนดมุมมองใหม่ในแง่ที่ว่าเมื่อคอมมิวนิสต์คือศัตรูนั้น เราจึงจำเป็นต้องต่อสู้และทำสงคราม เพราะมีเช่นนั้นแล้วเราก็จะสูญเสียสถาบันหลักของชาติไป ตัวอย่างนี้ทำให้เห็น “ความร้ายแรง” ของภัยคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจนขึ้น

นอกจากนี้หน้าที่ในเรื่องของการสื่ออุดมการณ์ก็สอดคล้องกับอุดมการณ์ชาตินิยม (Nationalism) ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีในสถาบันหลักของชาติ ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัยและเกียรติภูมิของชาติไว้ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544, น.71)

สรุปและอภิปรายผล

ในบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาอุปลักษณะในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์หมโนอุปลักษณะที่ปรากฏในวาทกรรมหลวงวิจิตรวาทการ และศึกษาหน้าที่ของอุปลักษณะที่ปรากฏในวาทกรรมดังกล่าว โดยใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงวิพากษ์ แสดงให้เห็นถึงหมโนอุปลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ [คอมมิวนิสต์ คือ ศัตรู] การใช้อุปลักษณะในลักษณะนี้ทำให้เกิดรูปแบบความชอบธรรมในการให้เหตุผลเพื่อโน้มน้าวใจในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ ส่วนการวิเคราะห์หน้าที่ของอุปลักษณะได้แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ในการถ่ายทอดความคิดเป็นหลัก โดยมีหน้าที่ย่อยคือการกำหนดมุมมองใหม่และสื่ออุดมการณ์ ซึ่งสัมพันธ์กับการสื่ออุดมการณ์เกี่ยวกับชาตินิยม โดยใช้แนวความคิดที่เน้นถึงความจงรักภักดีที่มีต่อชาติรวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ใช้แสดงความเป็นชาติไทย เช่น ธงชาติ ภาษา วัฒนธรรม เกียรติภูมิ ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ศาสนา และชาติพันธุ์ไว้มากกว่าสิ่งอื่นใด เพื่อไว้ใช้ต่อต้านกับคอมมิวนิสต์ได้ประสพผลเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

ผู้สนใจอาจศึกษามโนอุปลักษณะที่ปรากฏในวาทกรรมหลวงวิจิตรวาทการโดยใช้กลุ่มตัวอย่างประเภทอื่น ๆ ที่หลากหลาย เช่น สารคดี บทละคร เป็นต้น เพื่อจะทำให้เห็นการใช้หมโนอุปลักษณะที่ครอบคลุมและปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร. (2519). การเขียนประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม: พิจารณาหลวงวิจิตรวาทการ. *วารสารธรรมศาสตร์* 6 (มิถุนายน – กันยายน, 2519) : 149-180.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2542). หน้าที่ของอุปลักษณะจากมุมมองผู้พูดภาษาไทย. *วารสารภาษาและวรรณคดีไทย* 16 (ธันวาคม, 2542) : 249-268.
- ไพฑูริย์ เจ๊ะแสบ. (2522). *นโยบายชาตินิยมของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2481-2488*. (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- รัชนิญญา กลิ่นน้ำหอม. (2551). *อุปลักษณะที่นักการเมืองใช้ : การศึกษาตามแนววรรณคดีปริชานและวิจัยปฏิบัติศาสตร์*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์.
- วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2546). *ปาฐกถาและคำบรรยาย 1*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- วิจิตรวาทการ, พลตรี หลวง. (2546). *ปาฐกถาและคำบรรยาย 2*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2544). *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2545). *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทยโดย หลวงวิจิตรวาทการ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สิริมา เชียงเขาวัว. (2556). *อุปถัมภ์เกี่ยวกับธรรมะในปาฐกถาธรรมของพุทธทาสภิกขุ*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุสิตบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะอักษรศาสตร์.

อุมาวัลย์ ชาติไอยรานนท์. (2560). *[ชาติ คือ มนุษย์] : อุปถัมภ์เชิงวิพากษ์ในวาทกรรมของหลวงวิจิตรวาทการ*. การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาตินานาชาติ ครั้งที่ 8. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่: สำนักวิจัยและพัฒนา.

Charteris-Black, Jonathan.(2005). *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Great Britain: Palgrave Macmillan.

Lakoff, George, and Johnson, Mark. (1980). *Metaphor We live By*. Chicaco and London : The University of Chicaco Press.